

ПОСЛОВНИ САВЕЗ ЗЕМЉОРАДНИЧКИХ ЗАДРУГА ЗА СТОЧАРСТВО СРЕЗА НИШ
(1956-1961), 1947-1961.
-ПРИКАЗ ФОНДА-

Апстракт: *Земљорадничке задруге у Србији у периоду после Другог светског рата имале су веома значајну улогу у развоју села. Фонд Пословни савез земљорадничких задруга за сточарство среза Ниш, који се чува у Историјском архиву Ниш, сведочи о потребама и проблемима са којима су се суочавале земљорадничке задруге у нишком Срезу.*

Кључне речи: *задругарство, земљорадничке задруге, сточарство, савез, Ниш, социјалистичка изградња.*

Задруга је аутономна асоцијација лица добровољно удружених са циљем да задовоље заједничке економске, социјалне и културне потребе и аспирације кроз заједнички поседовано и демократски контролисано предузеће.¹

Задругарски покрет у Европи настао је у 19. веку као политичко-економски покрет заснован на идеји да се трајно побољшају услови рада и живота произвођача и потрошача. Прва земљорадничка задруга у тадашњој Краљевини Србији основана је 1894. године у селу Вранову код Смедерева², док је институционализација земљорадничког задругарства у Србији започета 1897. године када је и донет Закон о фонду за потпомагање земљорадничких закона. Уследио је Закон о земљорадничким и занатским задругама 1898. године, којим је нормативно уређено оснивање и рад задруга у Србији. До његовог доношења, задруге су радиле на основу уговора, које су, као врсту оснивачког акта, верификовале скупштине задругара као највише законодавно тело у задрузи.³

Након Другог светског рата задругарство је било у функцији социјалистичке изградње земље, а то се види из члана 1 основног закона о земљорадничким задругама који задругу дефинише као: „економску организацију у коју се радно сељаштво удружује ради унапређења пољопривредне производње, подизања животног стандарда и изградње социјализма на селу”⁴.

¹ М. Nikolić, *Evolucija zadružnog zadrugarstva u Evropi*, Beograd 2009, 10. http://zbbaco.com/mojo_baco/Data/Sites/1/docs/agrevr/Ponatis%20LAT%20mr%20Marija%20Nikolic.pdf, приступ: 12. 4. 2020.

² Алманах шездесетогодишњице задругарства Србије: 1894-1954, Београд 1954, 98.

³ Ј. Живковић и Н. Милошевић Дулић, *Задругарство у Пожаревачком округу до 1941. године*, Пожаревац 2012, 6.

https://arhivpozarevac.org.rs/Dokumenta/Zadrugari_small.pdf, приступ: 15. 4. 2020.

⁴ „Основни закон о земљорадничким задругама”, *Службени лист ФНРЈ*, 49/1949, 711.

Развој задругарства у време између 1945. и 1990. године може се поделити на три временска периода: први од 1945-1953. други од 1953-1974. односно доношења Закона о удруженом раду (ЗУР-а), и трећи период од 1974-1990. године, односно распада СФРЈ и њеног законодавства.⁵

Правну основу за развој земљорадничких задружних организација у послератној Југославији чинили су: Основни закон о задругама из 1946. године, Основни закон о земљорадничким задругама из 1949. године, Уредбе о земљорадничким задругама из 1954. са изменама, 1958. са изменама, 1961. и Закон о земљорадничким задругама 1989. године.

***

У циљу унапређења задругарства у срезу Ниш покренута је иницијатива за оснивање Општег пословног задружног савеза и његових погона. Први састанак Иницијативног одбора за формирање Пословног савеза одржан је 8. новембра 1956. године.⁶

Оснивачка скупштина Општег пословног савеза земљорадничких задруга у Нишу (у даљем тексту ОПСЗЗ), одржана је 23. децембра 1956. године у сали Народног одбора општине Црвени крст.⁷ Милорад Митић, директор предузећа ССЗЗ „Велепромет” из Ниша, отворио је Оснивачку скупштину испред Иницијалног одбора за оснивање савеза, којом приликом је предложио и чланове за Радно председништво. Скупштина је изабрала укупно седам чланова председништва, и усвојила предлог Радног председништва за оснивање ОПСЗЗ среза Ниш, са седиштем у Нишу, са свим својим погонима. Вршилац дужности управника Савеза⁸ био је поменути Милорад Митић, а исти је касније постао и управник.⁹

На оснивачкој скупштини ОПСЗЗ биле су заступљене 24 земљорадничке задруге са 71 делегатом. Одобрење за рад Савеза дао је НОС Ниш решењем број 58067 од 27. децембра 1956. године. Окружни привредни суд у Нишу је 10. јануара 1957. године уписао ОПСЗЗ Ниш на регистарском листу 280, свеска I, регистар за срез Ниш, под бројем ФИ. бр. 9/57.¹⁰

Земљорадничке задруге су добровољно ступале у Савез, а о пријему у чланство одлучивао је Управни одбор Савеза, на основу поднете писмене молбе.¹¹

Органи Савеза су били Скупштина и Управни одбор. У састав скупштине улазио је један представник на сваких 100 чланова Земљорадничке задруге. Управни одбор се састојао од 15 до 25 чланова које је бирао скупштина Савеза. У Управни одбор су улазила три представника колектива и један представник

⁵ В. Gulan, „Zadugarstvo u Srbiji, od osnivanja do danas – 2018.”, <https://www.makroekonomija.org/0-branislav-gulan/zadugarstvo-u-srbiji-od-osnivanja-do-danas-2018/>, приступ: 3. 4. 2020.

⁶ ИАН, ПСЗЗС-Н, I, Ф 1, 14/1956. Записник Иницијативног одбора, 8. 11. 1956. године.

⁷ ИАН, ПСЗЗС-Н, I, Ф 1, 15/1956. Записник са Оснивачке скупштине, 23. 12. 1956. године.

⁸ ИАН, ПСЗЗС-I, Ф 1, 1/1957. Решење о упису у Регистар задружних организација, 10. јануар 1957. године.

⁹ ИАН, ПСЗЗС-I, Ф 1, 4/1957. Решење о упису у Регистар задружних организација, 21. октобар 1957. године.

¹⁰ ИАН, ПСЗЗС-Н, I, Ф 1, 1/1957. Решење о упису у Регистар задружних организација, 10. 1. 1957. године.

¹¹ ИАН, ПСЗЗС-I, Ф 2, 156/1958. Правила Пословног савеза, 15. јун 1958. године.

погона Савеза. Управни одбор је руководио радом и пословањем Савеза, и располагао средствима фонда, организовао рад служби и постављао управника Савеза.

Делатност Савеза била је да:

- помаже задругама у изради њихових акционих програма и планова и преузима мере за њихово извршење;
- врши задругама разне врсте услуга, нпр: поправља пољопривредне машине, организује заштиту од болести штеточина, помаже организацију сајмова и изложби и друго;
- припрема објекте и врши прераду и дораду производа које откупљује или производе задруге;
- организује и врши продају производа купљених од задруге;
- снабдева задруге потребним репро-материјалом и робом широке потрошње;
- извози и увози производе за задруге;
- ради на обезбеђивању и стучном уздизању кадрова својих погона и стручно помаже произвођаче путем курсева, семинара и предавања;
- прикупља и сређује податке о производњи, доради, преради и промету производа задруге и својих погона;
- ради унапређивања пословања сарађује са другим задружним организацијама, органима власти, пољопривредним, ветеринарским и другим службама;
- врши све дужности који су му прописани и одлукама надлежних органа стављени у дужност.

ОПСЗЗ среза Ниш у почетку није имао приходе и расходе јер није имао финансијско пословање. Службеници нису имали припадности јер су били запослени у задружним организацијама.

Пословање и организација ОПСЗЗ била је динамична и променљива. Новембра 1957. године Савезу је припојено предузеће за откуп и промет алкохолних и безалкохолних пића, воћа и поврћа на велико „Виногор”. Услед проблема са позитивним пословањем и организацијом, крајем 1957. године из ОПСЗЗ издвојили су се као самостални правни субјекти: Пословни савез за виноградарство и воћарство (у даљем тексту ПСВВ), који се формирао од делова погона „Велепромет” и дела „Виногора”, и Пословни савез за механизацију и хемизацију (у даљем тексту ПСМХ) који се формирао од погона „Чегар”.

Одлуком II редовне годишње скупштине ОПСЗЗ у Нишу од 15. јуна 1958. године одлучено је да ОПСЗЗ среза Ниш промени назив у Пословни савез земљорадничких задруга за ратарство и сточарство (у даљем тексту ПСЗЗРС), за подручје среза Ниш. За промену назива било је више услова јер је ОПСЗЗ среза Ниш претрпео низ промена тако да му је у номенклатури пословања остао промет ратарско-сточарским производима са службом унапређења пољопривредне производње.¹²

Решењем НОС Ниш под бр. 33509/1 од дана 15. јула 1958. године измењено је и допуњено је решење НОС Ниш бр. 58067/1956. којим се мења назив

---

¹² ИАН, ПСЗЗС-Н, I, Ф 1, 12/1958. Захтев о промени назива задруге, 10. 8. 1958. године.

„ОПСЗЗ у Нишу” у „ПСЗЗРС за подручје Ниш”.¹³ Решењем ФИ.Бр.666/58 од 23. јула 1958. године Окружни привредни суд у Нишу на регистарском листу бр. 280 свеска I регистра за срез Ниш, уписао је промењени назив.¹⁴

ПСЗЗРС било је привредно удружење земљорадничких задруга и обухватало је подручје бивших срезова: Нишког, Белопаланачког и Сврљешког. Своју делатност обављао је преко 29 продавница, до 6. јуна 1958. године када их је предао предузећу „Исхрана” с тим што је задржао две продавнице.

ПСЗЗРС пословао је лоше, док су ПСЗЗМХ и ПСЗЗВВ пословали добро. На предлог УО Основног савеза земљорадничких задруга УО ПСЗЗРС прихватио је предлог да се формира Савез за ратарство, тако да се један део издвојио из ПСЗЗРС и део из ПСЗЗМХ /ђубрива,машине/, и Савез за сточарство.¹⁵

На седници УО ПСЗЗРС од 25. децембра 1958. године донета је одлука да се од 1. јануара 1959. године издвоји грана ратарства и уступи ПСЗЗМХ заједно са средствима и кадровима.¹⁶ Такође је одлучено, да се Погон „Хладњача” Белотинац укине као погон и да се од 1. јануара 1959. године прикључи ПСЗЗС.¹⁷

С обзиром на одлуку формиран је Пословни савез земљорадничких задруга за сточарство среза Ниш у Нишу (у даљем тексту ПСЗЗС) 1. јануара 1959. године. Регистрован је код Окружног привредног суда у Нишу под бројем 583/59.¹⁸

Од 1. јануара 1959. године из ПСЗЗС издваја се самостални погон „Семе” и припаја се ПСЗЗМХ, а погон „Хладњача” из Белотинца се припаја ПСЗЗС као несамостални погон.

Своје фондове савез није имао јер је стално пословао са губицима. Један од главних узрока лоше финансијске ситуације било је ликвидирање бившег погона „Хладњача” који је имао губитке, а ликвидација се вршила кроз пословање ПСЗЗС, као и других заосталих дугова из ранијих година. То је довело до тога даје банка 1961. години наплатила све доспеле ануитете од НОС Ниш.¹⁹

На седници УО ПСЗЗС дана 26. новембра 1960. године донета је одлука да се „Хладњача” из Белотинца пренесе без накнаде предузећу „Србо-кооп” Београд и да од 1. јануара 1961. године „Хладњача” буде део „Србо-кооп”-а.²⁰

ПСЗЗС је престао са радом 28. фебруара 1961. године. По уступању „Хладњаче” ПСЗЗС је остала основна средства пренео на НОО Ниш, односно „Исхрани”, „Кланици” и др.²¹ Решењем Народног одбора општине Ниш бр. 03-9681/1 од 24. фебруара 1961. године стављен је у редовну ликвидацију ПСЗЗС у Нишу.²²

Унутрашња организација ПСЗЗС, као правног наследника ОПСЗЗ, ПСЗЗРС

¹³ ИАН, ПСЗЗС-Н, I, Ф 2, 155/1958. Решење о промени назива задруге, 15. 7. 1958. године.

¹⁴ ИАН, ПСЗЗС-Н, I, Ф 1, 13/1958. Решење о упису у Регистар задружних организација, 23. 7. 1958. године.

¹⁵ ИАН, ПСЗЗС-Н, I, Ф 2, 164/1958. Записник са седнице Управног одбора, 7. 10. 1958. године.

¹⁶ ИАН, ПСЗЗС-Н, I, Ф 2, 165/1958. Записник са седнице Управног одбора, 25. 12. 1958. године.

¹⁷ Исто.

¹⁸ ИАН, ПСЗЗС-Н, I, Ф 3, 261. Извештај о пословању за период од 1. јануара до 28. фебруара 1961. године.

¹⁹ ИАН, ПСЗЗС-Н, I, Ф 3, 260. Извештај о пословању за 1960. године.

²⁰ ИАН, ПСЗЗС-Н, I, Ф 3, 269/1960. Записник са седнице Управног одбора, 26. 11. 1960. године.

²¹ ИАН, ПСЗЗС-Н, I, Ф 3, 261. Извештај о пословању за период од 1. јануара до 28. фебруара 1961. године.

²² ИАН, ПСЗЗС-Н, I, Ф 3, 265/1961. Допис Ликвидационе управе Пословном савезу, 1961. године.

и ПСЗЗС, била је врло динамична. Промене су биле сталне, са честим мењањем имена Савеза и његових саставних делова, тј. погона.

ОПСЗЗ је у свом саставу имао следеће погоне:

- погон за промет пољопривредних производа у оквиру управе ОПСЗЗ;
- самостални погон за набавку инвестиционог и репродукционог материјала и робе широке потрошње;
- самостални погон за прераду и дораду пољопривредних и сточних производа.²³

Те задружне организације, тј. погони Савеза били супредузећа: „Чегар” из Ниша и „Семе” из Београда, тј. откупна станица предузећа „Семе” у Нишу и чинила су посебан погон за набавку инвестиционог и репродукционог материјала и робе широке потрошње; „Задругар” из Белотинца чинио је посебан погон за прераду и дораду пољопривредних и сточних производа; „Велепромет” је чинио погон за промет пољопривредних производа, стоке и сточних производа.²⁴

ПСЗЗРС је као погонеса самосталним финансирањем имао „Хладњачу” у Белотинцу и „Семе” у Нишу.²⁵ ПСЗЗС није имао пословних и погонских јединица са самосталним обрачуном.

Услед недостатка архивске грађе не може се са сигурношћу испратити целокупна унутрашња организација Савеза. Историјски архив Ниш је преузео архивску грађу и регистратурски материјал од Пословног савеза земљорадничких задруга за сточарство и ликвидацију у два наврата 1962. и 1963. године. Састоји се од 17 књига, углавном записника са седница органа управљања, деловодних протокола и матичне књиге радника. Сређен је архивистички, по принципу слободне провенцијенције и урађен је сумарни инвентар.

---

²³ ИАН, ПСЗЗС-Н, I, Ф 1, 15/1956. Записник са Оснивачке скупштине, 23. 12. 1956. године.

²⁴ Исто.

²⁵ ИАН, ПСЗЗС-Н, I, Ф 2, 255/1958. Биланс на дан 31. 12. 1958. године.

Извори

Необјављени извори

Историјски архив Ниш, Пословни савез земљорадничких задруга засточарство среза Ниш (1956-1961), 1947-1961. године

Објављени извори

Алманах шездесетогодишњице задругарства Србије: 1894-1954. Београд 1954.
„Закон о земљорадничким задругама”. Службени гласник СРС, 59/89.
„Основни закон о задругама”. Службени лист ФНРЈ, 59/1946.
„Основни закон о земљорадничким задругама”. Службени лист ФНРЈ, 49/1949.
„Уредба о земљорадничким задругама”. Службени лист ФНРЈ, 5/1954.
„Уредба о измени и допуни уредбе о земљорадничким задругама”. Службени лист ФНРЈ, 34/1956.
„Уредба о земљорадничким задругама”. Службени лист ФНРЈ, 18/1958.
„Уредба о допуни уредбе о земљорадничким задругама”. Службени лист ФНРЈ, 22/1959.
„Уредба о допуни уредбе о земљорадничким задругама”. Службени лист ФНРЈ, 49/1959.
„Уредба о земљорадничким задругама”. Службени лист ФНРЈ, 18/1961.

Литература

Gulan, Branislav. „Zadugarstvo u Srbiji, od osnivanja do danas – 2018.”. <https://www.makroekonomija.org/0-branislav-gulan/zadugarstvo-u-srbiji-od-osnivanja-do-danas-2018>
Живковић, Јасмина и Наташа Милошевић Дулић, Задругарство у Пожаревачком округу до 1941. године. Пожаревац 2012.
Nikolić, Marija. Evolucija zadružnog zadugarstva u Evropi. Beograd 2009. http://zzbaco.com/mojo_baco/Data/Sites/1/docs/agrevr/Ponatis%20LAT%20mr%20Marija%20Nikolic.pdf